

Ghidul rețelei mitropolitane de îngrijire a vârstnicilor la domiciliu

Carte tipărită cu binecuvântarea

**ÎNALTPREASFINȚITULUI
TEOFAN**

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA

Iasi, 2021

Coordonator: Pr. Ilarion MĂȚĂ

Autori:

Ilarion MĂȚĂ, Lucian BALA, Ionel ARMEANU, Alexandru FLORESCU, Georgiana IOJĂ, Teodora POPA, Daniela CHIHAIA, Monica Elena COMAN, Felicia Mihaela TROFIN, Alexandra CIOBANU, Cătălina FĂDUR, Agripina Liliana LEȘAN, Florin ȚICULEANU, Diana Paraschiva ROȘU.

Corectură: Bogdan Brânză, Magdalena Melinte

Tehnoredactare și grafică: Liliana Pânzaru

Descrierea CIP: Ghidul rețelei mitropolitane de îngrijire a vârstnicilor la domiciliu

Editura DOXOLOGIA, 2021

ISBN: 978-606-9746-17-2

Tipărirea acestui ghid a fost posibilă cu sprijinul financiar oferit de:

TZMO România

Prefață

I. Îngrijirea de lungă durată, persoana vârstnică și nevoile ei	9
1.1. Conceptul de îngrijire de lungă durată - persoana vârstnică și nevoile ei	10
1.2. Istoria Gerontologiei Sociale	13
1.3. Vârstnicul în context european	15
1.4. Asistența socială gerontologică în creștinism	17
1.5. Asistența socială în secolul de aur al creștinismului – Filantropia la Sfântul Vasile cel Mare	24
II. Legislație specifică	30
2.1. Introducere	31
2.2. Legislație care definește cadrul general privind îngrijirea la domiciliu a persoanelor vârstnice	32
2.3. Legislație privind acreditarea și licențierea	33
2.4. Legislație privind surse de finanțare	35
III. Îngrijirea vârstnicilor la domiciliu	37
3.1. Istoric	38
3.2. Misiune	39
3.3. Viziune	40
3.4. Obiective	40
3.5. Concluzii	46
IV. Acreditarea furnizorului social	47
4.1. Sistemul de servicii sociale	48
4.2. Legislația aplicabilă	50
4.3. Cadru legal specific: Domeniu: Persoane vârstnice	51
4.3.1. Etape, condiții și documente specifice	51
V. Licențierea serviciului de îngrijire a vârstnicilor la domiciliu	55
5.1. Condiții, etape, documente necesare	56
5.2. Emiterea licenței pe perioadă de 1 an	57
5.3. Evaluarea în vederea licențierii și acordării licenței pe perioadă de 5 ani	58
5.3.1. Situația acordării licenței pe 5 ani	58
5.3.2. Situația menținerii licenței provizorii și reevaluarea serviciului	59
5.3.3. Situația retragerii licenței provizorii și radierea serviciului	59
5.3.4. Monitorizarea și reabilitarea serviciului social	60
5.3.5. Răspunderea juridică, sancțiuni și contravenții	62
5.3.6. Acreditarea serviciului social de îngrijire la domiciliu pentru persoane vârstnice	62
5.3.7. Anexe	80

VI. Perspective europene și naționale de implementare a serviciului de îngrijire a vârstnicilor la domiciliu	114
6.1. Modele de bune practici în România	115
6.1.1. Confederația Caritas România	115
6.1.2. Fundația de Sprijin Comunitar	116
6.1.3. Fundația Crucea Alb – Galbenă România	117
6.1.4. Hospice Casa Speranței	119
6.2. Modele de bună practică la nivel european	119
6.2.1. Austria	119
6.2.2. Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord	120
6.2.3. Finlanda	121
6.2.4. Germania	121
6.2.5. Concluzii generale	122
VII. Surse de finanțare pentru îngrijirea vârstnicilor la domiciliu	123
7.1. Externalizare și oportunități de finanțare a serviciilor sociale pentru persoanele vârstnice	124
7.2. Modalități de acordare a sprijinului financiar alocat asistenței sociale persoanelor vârstnice	129
7.3. Finanțarea serviciilor sociale adresate beneficiarului sau a familiei acestuia	131
7.4. Sponsorizări	132
7.5. Social Service Marketing – SSM	132
7.6. Întreprindere socială	133
7.7. Concluzii	133
7.8. Propuneri	139
VIII. Resurse umane în cadrul serviciului de îngrijire	143
8.1. Curs de formare „Îngrijitor bătrâni la domiciliu”	144
8.2. Personal specializat	157
IX. Parteneriat public – privat/privat – public	161
9.1. Documente de colaborare	161
Bibliografie	178
Webografie	188

Prefață

Ghidul de îngrijire a vârstnicilor la domiciliu reprezintă un instrument de lucru foarte util actualilor și viitorilor furnizori de servicii sociale, oferind informații de actualitate în domeniul îngrijirii de lungă durată a acestora.

Totodată, este și încununarea unui efort depus de o echipă pluridisciplinară formată din asistenți sociali, psihologi, manageri de servicii sociale, economiști, juriști, cadre didactice și formatori care au pus în operă experiența, expertiza și competența lor din acest domeniu.

Conținutul ghidului este valoros deoarece exprimă sintetic răspunsurile la cele mai întâlnite întrebări din domeniul gerontologiei sociale. Nu regăsim în mod evident o abordare strict academică sau științifică a îngrijirii pe termen lung, ci tratează partea practică, a funcționalității unui serviciu social adresat persoanei vârstnice de la domiciliu.

Deoarece este un ghid alcătuit de angajații și partenerii serviciilor sociale din eparhiile Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, primul capitol, după definirea conceptului de „îngrijire de lungă durată” și evidențierea istoriei gerontologiei sociale, pune în lumină originea hristică a operei sociale din creștinism.

Capitolul al doilea face referire la legislația generală a asistenței sociale și cea specifică domeniului de îngrijire pe termen lung. Îngrijirea vârstnicului la domiciliu face obiectul analizei istorice și practice în capitolul al treilea.

Pentru ca un furnizor de servicii sociale să dețină legal posibilitatea de a presta acest tip de activitate și a funcționa un serviciu licențiat, este nevoie de recunoaștere din partea autorităților statului, cunoașterea tuturor standardelor minime de calitate și a etapelor de acreditare și licențiere, aspecte regăsite în mod practic și la obiect în capitolele patru și cinci.

Capitolul al șaselea oferă tuturor actorilor sociali din domeniu sau a viitorilor furnizori de modele de bună practică existente la nivel național și european, exemple care ar putea inspira implementarea unor metode și tehnici inovative de intervenție ale profesioniștilor.

*P*entru ca instituțiile care oferă acest tip de serviciu să devină performante, este nevoie de resurse. Despre cele financiare, putem afla din capitolul al șaptelea, identificând sursele legale din care se pot finanța serviciile la standardele de cost existente în România. Deoarece nu este suficient să avem capital financiar pentru a deveni profesioniști în furnizarea unui serviciu social la standarde foarte ridicate, capitolul al optulea ne indică detaliile legate de recrutarea și investiția în cealaltă resursă vitală, poate chiar mai importantă decât cea financiară, resursa umană.

*U*ltimul capitol aduce în discuție rolul parteneriatului public – privat pentru ca serviciul social să fie consistent, coerent și performant. Datorită faptului că instituțiile sociale sunt așezate în slujba oamenilor, cooperarea și parteneriatul dintre instituțiile publice și private este sine-qua-non.

*M*uțumim tuturor colaboratorilor care au contribuit la realizarea acestui ghid, care poate fi considerat chiar un manual de procedură în domeniu, util specialiștilor, autorităților, instituțiilor sociale, dar mai ales celor care aleg să pornească pe acest drum al slujirii vâstnicului de la domiciliu, aflat în dificultate. Făcând acest parcurs, devenim săvârșitorii celei de a opta taine a Bisericii, „taina fratelui”, prin iubirea milostivă față de cea mai vulnerabilă categorie socială, vâstnicul, iubire inspirată din iubirea Preasfintei Treimi.

*A*cest ghid a fost realizat cu sprijinul și binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit TEOFAN, al Moldovei și Bucovinei, având și arhierestile binecuvântări ale tuturor ierarhilor din mitropolie, care s-au implicat direct și prin reprezentanții care lucrează în serviciile sociale ale organizațiilor eparhiilor din Mitropolia Moldovei și Bucovinei.

*C*hiar dacă este un ghid al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, considerăm că munca depusă în scrierea și elaborarea acestuia poate fi utilă tuturor furnizorilor de servicii sociale din Patriarhia Română, deserving o viitoare „Rețea națională de îngrijire a vâstnicilor la domiciliu din Patriarhia Română”, cea mai extinsă și solidă structură a celui mai mare, credibil și implicat actor social din țară, Patriarhia Română.

Pr. Ilarion MĂȚĂ

ÎNGRIJIREA DE
LUNGĂ DURATĂ,
PERSOANA
VÂRSTNICĂ ȘI
NEVOILE EI

Pr. Ilarion MĂȚĂ

1.1. Conceptul de îngrijire de lungă durată - persoana vârstnică și nevoile ei

Asistența socială, componentă a sistemului național de protecție socială, cuprinde serviciile sociale și prestațiile sociale acordate în vederea dezvoltării capacităților individuale sau colective pentru asigurarea nevoilor sociale, creșterea calității vieții și promovarea principiilor de coeziune și incluziune socială (Legea nr. 47 din 8 martie 2006 privind sistemul național de asistență socială).¹

Scopul la nivel general al asistenței sociale este de a asigura accesul acelor persoane care nu se pot adapta prin forțe proprii la societatea în care trăiesc, cei care nu se pot bucura de drepturile fundamentale și elementare precum cel de a beneficia de o alimentație corespunzătoare, de un adăpost decent, de servicii de îngrijire a sănătății, igienă, educație, de o sursă stabilă de venit și de posibilități de autorealizare.

Asistența socială constituie procesul prin care cetățenii beneficiază de măsuri de protecție socială și ajutor profesionist în vederea satisfacerii nevoilor lor și a unei bune integrări în societate. În acest context, ansamblul activităților profesionale prin care persoanele pot beneficia de procesul de asistare în vederea rezolvării sau ameliorării situației lor este procesul de asistare socială.²

Asistența socială reprezintă ansamblul de instituții, programe și activități profesionalizate de protejare a unor persoane, grupuri, comunități cu probleme sociale, aflate temporar în dificultate, în criză și deci vulnerabile. Cele menționate se datorează unor motive personale de natură economico-materială, socio-culturală, biologică sau psihologică, nu au posibilitatea de a se integra prin mijloace și eforturi proprii în colectivitate, în limitele unui mod normal, decent de viață. La o perioadă de timp, ele nu pot duce o viață activă, auto-suficientă, fără un ajutor economico-material sau fără un suport fizic, moral, social din exterior.³

¹ Legea 47/2006 <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/69884>, 13 octombrie 2020.

² Maria ROTH, Adina REBELEANU, *Asistența socială. Cadru conceptual și aplicații practice*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2007, p 17.

³ Legea 292/2011: http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Legislatie/Asistentia-sociala-2018/Legea_asistentei_sociale_18012018.pdf, 13 octombrie 2020.

Scopul asistenței sociale este de promovare a solidarității sociale. Acest scop social contribuie la menținerea unității și specificului asistenței sociale și se exprimă în acordarea ajutorului, în sentimentul de compasiune, în încurajarea înțelegerii dintre oameni.

În felul cum am prezentat, asistența socială funcțională este una din condițiile bunului mers al unei societăți democratice, dat fiind că ea desemnează un ansamblu de instituții, programe măsuri, activități profesionalizate, servicii specializate de protejare a persoanelor, grupurilor comunităților cu probleme speciale aflate temporar în dificultate din cauza unor motive de natură economică, socio-culturală, biologică sau psihologică.

În conformitate cu definiția Asociației Naționale Americane a practicienilor din domeniul muncii sociale, asistența socială este o activitate profesională orientată spre oferirea de ajutor oamenilor - considerați ca indivizi, ca membri de familie sau de grup și ca membri ai unei comunități – în vederea creșterii și/sau refacerii capacității lor de funcționare socială și a obținerii resurselor care să le asigure o viață trăită cu demnitate în cadrul social dat.⁴

Autorii români, Bocancea și Neamțu, au definit acțiunea asistențială ca refacere sau restaurare a capacității funcționale sociale normale, în care normalitatea pe care o vizează asistența socială este contraponderea devianței și a inadapării - inadaptare văzută ca incapacitate de acomodare la cerințele societății, neîncadrarea în muncă, comiterea unor acte care dăunează altora, sau alte abateri de la așteptările din partea familiei, a grupului sau a comunității.

Astfel aceasta promovează sau reface o interacțiune reciproc benefică între indivizi și societate, în vederea ridicării sau creșterii calității vieții sociale, atât la nivel individual și familial, cât și la nivel de grup și comunitar.⁵ Una din caracteristicile asistenței sociale, la nivelul legăturilor interpersonale, este că ceea ce încearcă ea să facă îi include și pe cei aflați la marginea societății prin practici care le asigură îngrijire, dobândirea unor bunuri necesare și împărtășirea sentimentelor. Oricare ar fi cauzalitatea care a determinat dificultățile de integrare ale unor persoane, mediul fizic, relațional și organizațional este cel care oferă oportunități și resurse pentru realizarea aspirațiilor lor.

Beneficiarii în general trebuie să contribuie și ei, cât mai eficient posibil, la propria lor bunăstare, precum și la bunăstarea celorlalți din mediul apropiat lor și la bunăstarea întregii societăți. Demersurile asistenței sociale trebuie să conducă la creșterea demnității și a capacității de autodeterminare a beneficiarilor.

⁴ M. ROTH, A. REBELEANU, *Asistența socială. Cadru conceptual și aplicații practice*, pp 15-17.

⁵ Cristian BOCANCEA, George NEAMȚU, *Elemente de asistență socială*, Polirom, Iași, 1999, p. 56.

Luând în calcul varietatea manifestărilor excluderii care acționează practic la toate nivelurile și formele domeniului social, precum și marea varietate a formelor de ajutor, așteptările față de asistența socială se manifestă la toate segmentele societății. Astfel putem spune că asistența socială este parte integrantă a socialului, supusă confruntărilor dintre economic și politic.

Unul dintre paradoxurile asistenței sociale este că având ca preocupare principală categoriile cele mai vulnerabile ale societății, ea are, de asemenea, rolul de a menține echilibrul social și ordinea socială dată, prevenind mișcări de masă sau crize ale sistemelor sociale. Această funcție se exprimă în acțiuni de tip reparator, privind echitatea socială, dar și coercitiv, de reglare a comportamentului persoanelor conform legislației în vigoare și a regulilor organizației, ajutorul este acordat numai în anumite condiții a căror nerespectare aduce cu sine pierderea unei anumite forme de protecție socială.⁶

Scopul principal misionar al asistenței sociale este de a interveni în favoarea persoanelor defavorizate, marginalizate sau cu risc de excluziune socială, prin oferirea de sprijin pentru obținerea condițiilor unei vieți decente și prin susținerea dezvoltării propriilor lor capacități și competențe, în vederea integrării lor sociale corespunzătoare.

Asistența socială este un ansamblu de măsuri prin care societatea încearcă să se protejeze pe sine însăși de membrii ei vulnerabili și, totodată, să-i compenseze pe aceștia din urmă pentru consecințele negative ale economiei de piață. Necesitatea misiunii specifice asistenței sociale apare atunci și acolo unde comunitățile încep să conștientizeze nevoile celor marginali și sunt dispuse să acționeze pentru reducerea consecințelor individuale și sociale ale marginalizării.⁷

Principalul obiectiv al asistenței sociale este de a-i sprijini pe cei aflați în dificultate să obțină condițiile necesare unei vieți decente, ajutându-i să-și dezvolte propriile capacități și competențe pentru o mai pronunțată funcționare socială. Pus în serviciul unei cauze demne, asistentul social trebuie să aibă în vedere permanenta interacțiune dintre cei doi factori: individul și mediul lui de viață socio-economic, politic, cultural, familial, moral etc., având în posesie cunoștințe atât despre dezvoltarea lui umană, despre personalitatea lui, cât și despre contextul socio-cultural și moral în care el trăiește.

⁶ Dean HEPWORTH și Jo Ann LARSEN, *Direct social work practice: theory and skills*, Pacific Grove, C.A: Brooks/ Cole, 1993, p. 98.

⁷ Maria BULGARU, *Aspectele teoretice și practice ale Asistenței sociale*, Suport de curs. Chișinău, 2003, p.14.

Protecția socială poate să fie plasată la stadii distincte:⁸

- În stadiul întregii colectivități, spre exemplu, protejarea veniturilor populației de inflație, asigurarea unui nivel minim de consum, unor venituri minime pe familie, protejarea populației în cazuri de calamități naturale sau sociale, protecția față de criminalitate, violențe, conflicte etnice, îmbolnăviri în masă, protecția la locul de muncă, protecția drepturilor asupra proprietății, protecția împotriva corupției, alienării politice, împotriva drogurilor și abuzurilor etc.;
- În stadiul diferitelor categorii: copii, vârstnici, handicapați, șomeri;
- În stadiul personal și anume rezolvarea unor probleme personale legate de starea individului la un moment dat.

1.2. Istoria Gerontologiei Sociale

Ce este bătrânețea?

Este bătrânețea un blestem sau o binecuvântare? De ce atât de mulți oameni în vârstă întâmpină bătrânețea cu sentimentul dureros că viața lor și-a pierdut sensul, că tot ceea ce au avut, ce au fost și la ceea ce au ținut aparțin trecutului, că sunt doar o povară în plus pentru cei apropiați? Cum se va simți omul la bătrânețile lui depinde nu de factorii externi, cât de idei și de cum trăiește el. După o veche zicală franțuzească, „orice om îmbătrânește după cum a trăit”. Cum se va simți omul la bătrânețea lui depinde de cum răspunde la întrebarea: „cine sunt eu?”. Dacă omul, întreaga sa viață, s-a identificat cu ceea ce a văzut în oglindă, cu locul în societate și cu ceea ce spun oamenii despre el, la bătrânețe, când frumusețea și puterea trupului se micșorează, și el își pierde popularitatea, în mod inevitabil va trăi o mare dezamăgire, un colaps sufletească. Dar dacă a năzuit să se îmbogățească nu în bunuri materiale, în putere și în slavă, ci în virtuți, dacă în timpul vieții sale a dobândit înțelepciune, bunătate, blândețe, răbdare, dragoste - la bătrânețe se va bucura de un respect meritat și de dragoste.⁹

⁸ M. BULGARU, *Aspectele teoretice și practice ale Asistenței sociale*, pp. 16-20.

⁹ Gheorghită CIOCOI (trad.), *Cum să înțelegem bătrânețea*, Editura de suflet, București, 2016, pp.87-89.

Un lucru e sigur: oricât de sănătos am viețui, oricât am încerca să oprim vremea, nu simțim când îmbătrânim: ne vor slăbi puterile, vederea, auzul. Vom putea să săvârșim din ce în ce mai puține lucruri și tot mai multe eforturi ne va costa aceasta, astfel că din ce în ce mai mult ne vom restrânge perimetrul acțiunilor, cercul cunoștințelor și scopurile noastre. Avem doar posibilitatea de a cârți ori de a ne împăca cu noi înșine. De a ne împăca cu bătrânețea ca o tragedie ori ca o binecuvântare.¹⁰ Îmbătrânirea este un proces care se desfășoară pe tot parcursul vieții. Din perspectivă biologică, este considerată o rezultată a interacțiunii dintre factorii genetici, de mediu și cei ai stilului de viață care influențează longevitatea. Este un ansamblu de fenomene care apar ca urmare a încheierii fazei de dezvoltare și implică schimbări de ordin biologic, psihologic și social. Procesul de îmbătrânire se manifestă diferit, individualizarea fiind determinată de factori precum: gradul de autonomie, afecțiunile fizice și psihice, starea emoțională, posibilitatea de a se manifesta comportamental. Implicarea în viața comunității, modul în care o persoană suportă pierderea rolurilor sociale, modul în care se adaptează la noile roluri sociale, uneori ca urmare a instituirii unor măsuri de protecție în instituțiile de îngrijire de tip rezidențial sunt, de asemenea, factori definitorii în manifestarea procesului de îmbătrânire.¹¹

Etimologia cuvântului „bătrân” provine din limba latină (veteranus = betranus). Conform DEX (1998), „vârstnicul” este „acea persoană care trăiește de mulți ani, trecută de epoca tinereții, care este înaintată în vârstă”. În societatea românească actuală, atunci când menționăm cuvântul vârstnic, ne gândim la o persoană de peste 60 ani, care a ajuns la vârsta pensionării. De cele mai multe ori, termenul este asociat cu diminuarea abilităților fizice și uneori chiar psihice.¹²

În prezent, se folosesc mai multe periodizări specifice vârstei a treia. Din perspectiva OMS din secolul al XX-lea (1961) se prezintă următoarea clasificare:

- începând cu 45 de ani, vârsta mijlocie;
- medie sau de tranziție este până la 59 de ani;
- perioada vârstnică, de la 60 la 74 ani;
- bătrânețea, după 75 de ani, cu specificarea că persoanele care depășesc 85 ani sunt considerate longevive.

¹⁰ Gh. CIOCOI, *Cum să înțelegem bătrânețea*, pp.99-100.

¹¹ George NEAMȚU (coordonator), *Enciclopedia asistenței sociale*, Polirom, Iași, 2016, p. 507.

¹² G. NEAMȚU, *Enciclopedia asistenței sociale*, p. 158.

Numărul persoanelor de 60 ani sau peste această vârstă pe plan mondial, a crescut de la 200 milioane în anul 1953 la peste 600 de milioane în ultimii ani, ajungând la o proporție de 17% în țările avansate economic, comparativ cu 7% în regiunile mai puțin dezvoltate ale lumii. Populația Europei a îmbătrânit continuu după 1950, Europa fiind considerată cel mai bătrân continent. Statisticile indică o îmbătrânire a populației în perioada 1977-1992 cu cca 800.000 de persoane, respectiv cu 2.6% concomitent cu reducerea populației corelate pe grupe și, mai ales, a populației tinere de până la 15 ani. Se constată că fenomenul de îmbătrânire este mai accentuat la populația de sex feminin, la care se înregistrează o creștere cu 3,8% față de populația masculină.¹³

România sprijină persoanele care au nevoie de asistență socială acest lucru fiind reglementat prin articolul 47 din Constituția României, articol care spune următoarele: „Cetățenii au dreptul la pensie, la concediu de maternitate plătit, la asistență medicală în unitățile sanitare de stat, la ajutor de șomaj și la alte forme de asigurări sociale publice sau private, prevăzute de lege. Cetățenii au dreptul și la măsuri de asistență socială, potrivit legii”¹⁴.

1.3. Vârstnicul în context european

„Protecția persoanelor vârstnice, a drepturilor și libertăților acestora, a făcut obiectul preocupărilor diverselor organisme și comisii ale Națiunilor Unite încă din 1948 când, celei de-a treia Sesiuni a Adunării Generale O.N.U i-a fost propusă un proiect de declarație privind persoanele vârstnice. Problematika persoanelor vârstnice s-a aflat pe ordinea de zi a comisiilor O.N.U. pentru probleme sociale și pentru drepturile omului și în paralel, la studierea acestora s-au asociat Organizația Internațională a Muncii, Organizația Mondială a Sănătății precum și alte instituții specializate, în vederea realizării unui raport complex care să conțină principiile directoare ale politicilor sociale naționale și ale acțiunilor internaționale”¹⁵.

Documentele elaborate de organizații internaționale precum Organizația Națiunilor Unite, Consiliul Europei și alte instituții internaționale, demonstrează o atenție deosebită acordată fenomenului îmbătrânirii populației și necesității protecției sociale a persoanelor vârstnice.

¹³ Gabriela – Carmen MÂNDRILĂ, „Procesul de îmbătrânire din perspectiva asistenței sociale”, Ed. UAIC, Iași, 2008, pp. 8-20.

¹⁴ < <https://www.constitutiaronaniei.ro/tag/asistenta-sociala/>>, 15 aprilie 2021.

¹⁵ Denizia GAL, *Asistența socială a persoanelor vârstnice. Aspecte metodologice* Toderico, Cluj-Napoca 2003, p. 6.

Primul plan internațional de acțiune asupra îmbătrânirii a fost adoptat în 1982, în cadrul Adunării mondiale de la Viena. În 1991 s-au conturat Principiile pentru Persoane Vârstnice, care structurează aspecte privind drepturile persoanelor în vârstă prin independență, participare, îngrijire, autoîmplinire și demnitate. În 2002, după 20 de ani de la primul plan, s-a simțit nevoia unei actualizări a politicilor în acest domeniu.¹⁶

Planul Internațional de Acțiune privind Îmbătrânirea este primul instrument internațional, care stă la baza gândirii și formulării politicilor și programelor privind îmbătrânirea. Scopul acestuia este de a întări capacitatea guvernelor și societății civile de a face față în mod eficient procesului de îmbătrânire a populației și de a se ocupa de potențialul de dezvoltare și de dependențele persoanelor vârstnice.

Carta Socială Europeană constituie instrumentul european de referință în materie de coeziune socială. Aceasta prevede o serie de drepturi elementare pe care statele membre semnatare se obligă să le asigure cetățenilor lor: dreptul la protecția sănătății, dreptul la securitate socială, dreptul la asistență socială și medicală, dreptul de a beneficia de servicii sociale, dreptul la informare și consultare. Majoritatea acestor drepturi menționează asigurarea accesului la un minimum de servicii de bază, precum și eliminarea marginalizării sociale în rândul diferitelor categorii de populație. Articolul 23 al acestui document se referă la dreptul persoanelor vârstnice la protecție socială, care prevede luarea sau promovarea unor măsuri adecvate pentru: a permite persoanelor vârstnice să rămână membri deplin ai societății cât mai mult timp posibil; a permite persoanelor vârstnice să aleagă liber propriul stil de viață și să ducă o existență independentă în mediul lor obișnuit atât timp cât doresc și cât acest lucru este posibil; a garanta persoanelor vârstnice care trăiesc în instituții o asistență corespunzătoare în privința vieții private și participarea la stabilirea condițiilor de viață în instituție.¹⁷

¹⁶ Cătălin LUCA, Daniela GÎRBEANU ȘOITU (coord.), *Metodologie de lucru în asistența psiho-socio-juridică a persoanelor vârstnice*, Editura Asociația Alternative Sociale, Iași, 2012, p. 146.

¹⁷ C. LUCA, D. GÎRBEANU ȘOITU (coord.), *Metodologie de lucru în asistența psiho-socio-juridică a persoanelor vârstnice*, p. 146.

1.4. Asistența socială gerontologică în creștinism

Purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de oamenii aflați în dificultate

Întreaga teologie și viața creștină sunt fundamentate pe sentimentul iubirii, dar și pe iubirea nemărginită a lui Dumnezeu față de om, care „Fiindcă așa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan 3,16-18).¹⁸

Prin iubirea de aproapele, creștinul urmează modelul ideal „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Matei 22,35-40),¹⁹ modelul hristic, participând astfel activ la iubirea lui Dumnezeu. Se poate spune că omul repetă, la scară microsocioală, ceea ce Dumnezeu a realizat la scară macrosocioală. Iisus Hristos nu rămâne, astfel, doar un model ideal, ci El pătrunde activ în viețile noastre, prin cele două forme ale slujirii Bisericii: diaconia cuvântului și diaconia faptelor. Aceste două forme de slujire au reprezentat de-a lungul timpului atribute esențiale ale Bisericii, prin care ea a răspuns mereu misiunii încredințate de divinitate.²⁰

Alături de harul sfințitor, de cuvântul inspirat și de rugăciunea înaripată de credință, alături de mijloacele dumnezeiești de chemare la viața cea nouă în Hristos, de primenire și de continuă zidire duhovnicească, Biserica a folosit într-o largă măsură și mijloacele omenești de ajutorare morală și materială a celor cuprinse în aria lucrării sale mântuitoare. Biserica însăși a trebuit, potrivit naturii ei, să se organizeze în chip de societate religioasă, folosind mijloacele obișnuite ale organizării sociale, între care și cele material-economice.

Religia are un rol important în viața multor oameni, credințele și valorile religioase influențând toate aspectele vieții lor, de la naștere și până la trecerea în neființă. Valorile și credințele sunt elementele culturale vitale ale oricărui sistem care ajută la stabilirea cursului comportamentelor membrilor săi, iar valorile familiale au fost și sunt puternic influențate de valorile religioase. Considerații privind integrarea spiritualității în asistența socială a persoanelor vârstnice prevăd o consiliere spirituală. Terapia care integrează spiritualitatea trebuie să fie reprezentată de caracteristici precum, bazarea pe teoria spiritualității; să fie validă empiric; să fie ecumenică; să poată fi integrată în orice formă de psihoterapie.²¹

¹⁸ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Institutului Biblic de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2015.

¹⁹ *Biblia*, București, 2015.

²⁰ Pr. Ioniță APOSTOLACHE, „Sensul autentic al diaconiei”, în *Ziarul Lumina*, ediția 3 decembrie 2010.

²¹ Pr. Ilarion MĂȚĂ, *Consilierea spirituală a vârstnicilor din centrele rezidențiale*, Institutul European, 2018, pp. 35-39.

Aceste mijloace erau acelea care puteau fi folosite și pe care le indicau atât natura și rosturile Bisericii, cât și nevoile vieții omenești, de într-ajutorare și protecție socială, în special a celor bătrâni. Preocuparea pentru interesele vârstnicului revenea până nu de mult medicului, care și el era pregătit în mare parte pentru medicină generală ce viza adultul. Astăzi, *viziunea ecosistemică* grupează o echipă pluridisciplinară care trebuie să vină în întâmpinarea cererilor persoanelor de vârstă a treia, ea fiind necesar să cuprindă medicul, psihologul, asistentul social, sociologul.²²

Asistența socială reprezintă totalitatea măsurilor întreprinse de stat, Biserică și alte organisme nonguvernamentale pentru a sprijini persoanele aflate în situații speciale, care nu au posibilități umane din cauza unor stări psihice sau fizice deficitare, ca urmare a unor factori cu influențe negative precum: apariția unor boli cronice, accidente, inadaptarea în mediul social, deteriorarea stării materiale, calamități naturale, vârsta și alte multiple cauze. Asistența socială prin măsurile întreprinse, are rolul de a cunoaște și preîntâmpina procesele negative care conduc la asemenea situații speciale și ajută persoanele respective să-și găsească locul în societate. Această definiție cu conținut și sferă atât de largă, depășește cele mai întinse domenii de ocrotire și dezvoltare a geniului uman.²³

În antichitate, procentul de vârstnici din totalul populației se situa sub 5%. Din această cauză nici numărul celor aflați în incapacitatea de a se mai susține singuri nu era prea mare. De regulă, bătrânii erau respectați, li se cerea sfatul și reprezentau un rol de conducător în comunitate, chiar dacă uneori numai cu rol consultativ.²⁴

În Vechiul Testament nu se fac precizări directe din care să rezulte că bătrânii erau socotiți ca fiind o categorie aparte a societății care să necesite ajutor și sprijin în caz de neputință din partea comunității, ajutorul fiind așteptat din partea familiei. Principalele categorii de beneficiari ai activităților caritabile erau orfanii, văduvele, săracii și străinii.

În Leviticul, din capitolul 19 versetele 32-33 reiese faptul că trebuie să îi respectăm pe bătrâni și să îi onorăm, „Înaintea celui cărunț să te scoli, să cinstești fața bătrânului și să te temi de Domnul Dumnezeuul tău. Eu sunt Domnul Dumnezeuul vostru. De se va așeza vreun străin în pământul vostru, să nu-l strâmtorați”.

²² G. NEAMȚU, *Tratat de asistență socială*, 2003, p. 911.

²³ Martin DAVIES, *The Essential Social Worker, Grower*, Aldershot, 1994, p. 96.

²⁴ Maria Emilia SORESCU, *Bătrânețe între binecuvântare și blestem*, Universitaria Craiova, Craiova, 2010, p. 102.

De asemenea, în Pildele lui Solomon din capitolul 20 versetul 29 reiese respectarea bătrânilor pentru experiența vieții lor „Faima celor tineri este purtarea lor și podoaba celor bătrâni este părul lor cărunt”.

Rolul de bunic al bătrânilor conferă împlinire și dă sens vieții prin revitalizarea ciclului de dezvoltare care asigură continuitatea neamului, a *seminției* și o binecuvântare dată de la Dumnezeu prin aceștia - „Cununa bătrâneții sunt nepoții iar mărirea fiilor sunt părinții lor” (Pilde 17, 6;).

O altă dimensiune prezintă bătrâni ca parte calmă stând sub semnul spiritului – „Bătrânețea este o fire strălucitoare ce se află mergând pe calea cuvioșiei” (Pilde 16,31).²⁵ La evrei, nu vârsta în sine acorda un statut respectabil, ci bătrânețea însoțită de anumite valori morale: cumpătare, înțelepciunea, cinste, respectabilitate. Bătrâni dețineau o poziție onorabilă în Arabia. Bătrânețea era asociată cu înțelepciune; înalții funcționari, imamii, judecătorii, medicii și profesorii purtau barba foarte lungă și vopsită alb, ca simbol al bătrâneții.²⁶

În Orientul Îndepărtat, aprecierea față de persoanele în vârstă se păstrează ca o notă caracteristică a *atitudinii sociale* vizavi de aceștia.

În antichitatea creștină erau considerați dezavantajați bolnavii, bătrâni, infirmii, săracii și străinii. Bătrânețea, boala și moartea erau considerate consecințe ale căderii primordiale a omului din starea de har în care a fost creat. Aceste trei stări fundamentale de neliniște existențială pentru omul *dintotdeauna*, semnifică în creștinism consecințe ale alterării firii ca urmare a păcatului strămoșesc.

Noul Testament evidențiază mereu faptul că un creștin trebuie să fie un om al comuniunii, al solidarității și că fiecare este dependent de semenul său. Spre deosebire de Vechiul Testament, accentul se pune pe gerontocrație și capacitățile bătrânilor de a conduce, înțelepți și păstrători ai tradiției, se subliniază mai mult capacitățile omului ajuns la vârsta maturității și a bărbăției, vârstă glorificată prin figura centrală a Mântuitorului Iisus Hristos. Evoluția spirituală a ciclului vieții este prezentată în Noul Testament ca o potențialitate ce poate fi atinsă și la alte vârste.²⁷ Cum ne comportăm cu cei bătrâni regăsim în Epistola către Tit capitolul 2 versetele de la 2 la 5 - o imagine ce exprimă modul bătrânilor de a fi: „Bătrâni să fie treji, cinstiți, întregi la minte, sănătoși în credință, în dragoste, în răbdare; Bătrânele de asemenea să aibă, în înfățișare, sfințită cuviință, să fie neclevetitoare, nerobite de vin mult, să învețe de bine.

²⁵ Carmen Gabriela MÂNDRILĂ LĂZĂREANU, *Procesul de îmbătrânire din perspectiva asistenței sociale*, Universitatea Al. I. Cuza, Iași, 2008, p. 251.

²⁶ M. E. SORESCU, *Bătrânețe între binecuvântare și blestem*, p.105.

²⁷ C. G. MÂNDRILĂ LĂZĂREANU, *Procesul de îmbătrânire din perspectiva asistenței sociale*, p. 252.

Ca să înțelească pe cele tinere să-și iubească bărbații, să-și iubească copiii. Și să fie cumpătate, curate, gospodine, bune, plecate bărbaților lor, ca să nu fie defăimat cuvântul lui Dumnezeu”.

În primele comunități creștine, așa cum ne spun scrierile Sfinților Apostoli, porunca de a iubi pe aproape este pusă în fapte. Biserica a luat în grija sa problemele unor categorii sociale dezavantajate de societatea păgână. Toți cei goi, flămânzi, întemnițați, își găseau ajutor în casele creștine. Valori precum confidențialitatea, nondiscriminarea, egalitatea, respectul față de cei din jur, care astăzi reprezintă principiile de bază ale asistenței sociale, își au originea în primele comunități creștine.²⁸

Rolul asistenței sociale în Sfânta Scriptură și învățătura Bisericii primare raportată la purtarea de grijă a persoanelor vârstnice

Argumente pentru activitatea filantropică a Bisericii, rolul asistenței sociale, ne oferă atât Sfânta Scriptură cât și Sfinții Părinți ai Bisericii.

Cel mai de seamă argument al slujirii oferit de Vechiul Testament îl constituie unitatea neamului omenesc. Teologia creștină afirmă unitatea neamului omenesc sprijinindu-se pe unitatea creației ca opera a lui Dumnezeu, Cel Unul în Ființă și Întreit în Persoane, *Care fiind El însuși cauza Sa* prin iubirea și purtarea Sa de grijă, a creat lumea și pe om (Facere cap I și II, 4-25;) ca un întreg (Fapte 17,28). Toate aceste însușiri și lucrări sunt expresii ale unității Preasfintei Treimi în Ființa unică a Dumnezeirii. Ideea de unitate a neamului omenesc o găsim exprimată în această realitate originară a creării omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și în alte elemente ale revelației biblice ale Vechiului Testament.

Unitatea umană după modul unității Treimice implică în mod necesar ideea de solidaritate. Vechiul Testament oferă temeiul teologic al unității umane, al răspunderii unuia pentru altul și al slujirii reciproce pentru refacerea conștiinței unității. Biserica este neschimbătoare, ea nu se metamorfozează după chipul lumii trecătoare, al lumii secularizate, ea prezintă expresia coborârii eternității în timp, care îi dă omului stabilitate într-o lume a nestabilității și îl ridică la cel mai mare rang, la asemănarea cu Dumnezeu.²⁹

²⁸ M. E. SORESCU, *Asistența socială. Sisteme și profesie*, Universitaria Craiova, 2005, p. 25.

²⁹ Dumitru POPESCU, *Hristos, Biserică, Societate*, Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, s.a., pp. 63-79.

Cele mai însemnate argumente ale rolului asistenței sociale în slujirea aproapelui ni le oferă Noul Testament, acestea fiind legate de Persoana Divino - Umană a Mântuitorului Iisus Hristos. El a recapitulat întreaga omenire prin suferința și jertfa Sa, a răscumpărat prin substituție întreaga omenire și a restaurat-o reînnoind astfel Legământul cu Dumnezeu, asumându-și într-o perspectivă nouă alegerea. În virtutea acestui principiu, El recapitulează, se jertfește și moare pentru toți oamenii (I Corinteni 5, 15) realizând astfel împăcarea omenirii cu Dumnezeu.

În cadrul iconomiei lui Iisus Hristos s-au evidențiat cele trei momente principale, care determină substanța și dimensiunea slujirii creștine: recapitularea, adică, procesul de restaurare al tuturor în și prin Hristos, instituirea slujirii și trimerii la slujire a apostolilor, care dă Bisericii starea ei de trimisă în lume, de comunitate slujitoare în perioada ei istorică. Dacă în Vechiul Testament slujirea se reducea, ajungând la o persoană care slujea pe mai mulți, în Noul Testament ea se extinde până la Biserica slujitoare care slujește omului, aspirațiilor lui imediate și veșnice, slujește grupului care are interese deosebite, precum și întregii omeniri în nevoile ei comune.³⁰

Biserica primară în lumina acestor evenimente mântuitoare a găsit răspunsuri concrete la problema asistenței sociale combătând sărăcia în cadrul comunității sale. În acest sens trebuie înțelese expresiile „comuniunea bunurilor” și „slujirea la mese” despre care ne înștiințează cartea Faptele Apostolilor. În acest context în Noul Testament ceea ce definește activitatea socială este desemnată de denumirea de „diakonie”(Fapte 11, 29 și II Corinteni 9,12). Potrivit formulării Sfântului Apostol Luca „slujirea zilnică” se referă la organizarea solidarității comunității *ierusalimitane*, care după modelul asemănător al instituțiilor iudaice, dar cu propria-i motivație potrivit descrierii sumare, avea în vedere asigurarea alimentelor, hainelor și a tot ceea ce era necesar viețuirii unui sărac, bolnav sau bătrân.³¹

Temeiuri ale slujirii și învățătura bisericii raportată la asistarea socială au ca argument izvoare din practica Bisericii primare. În Constituțiile Apostolice suntem îndemnați: „Hrăniți și îmbrăcați pe cei lipsiți; slujiți la răscumpărarea sfinților, izbăviți pe sclavi, pe cei robiți în închisori, întăriți în credință, pe cei care pentru numele lui Hristos se află condamnați de tirani în arenă la moarte”³².

³⁰ Tito Fritiof COLLIANDER, *Credință și trăirea Ortodoxiei*, Ed. Scara, București, 2002, p. 64.

³¹ † Iustin MOISESCU, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, Craiova, 1995, pp.15-34.

³² † I. MOISESCU, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, p. 68.

Mărturiile neîndoielnice arată că Biserica primară și-a îndeplinit îndatoririle față de fiii săi și față de străini prin diverse forme de organizare socială care s-au succedat în dezvoltarea vieții bisericești, dar care au și coexistat, împlinind fiecare în felul său cele de trebuință pentru obștea credincioșilor ca și pentru nenumărați prozeliți, catehumeni sau chiar păgâni. Dintre aceste forme de organizare sunt cunoscute ca fiind mai importante următoarele trei: prima este organizarea comunităților bisericești cu proprietate de obște (Fapte 2, 44; și 4,32); a doua este organizarea comunităților bisericești sub forma colegiilor, corporațiilor sau asociațiilor îngăduite sau tolerate de legea romană și a treia este organizarea lor ca unități fără proprietate de obște, având însă o întreagă rețea de societăți religioase și de instituții de asistență socială, care asigurau ajutorarea materială a celor lipsiți.

Având și păstrându-și deci un caracter net religios, instituțiile de asistență socială născute în viața Bisericii și-au desfășurat acțiunea lor specifică mereu într-un cadru religios și cu un scop moral și social în același timp, adică îndeplinind deopotrivă și un rol religios și un rol social, roluri care nu pot fi depășite, în fond în nici o lucrare care duce la lumină între oameni și pentru oameni din partea Bisericii.³³

Din documentele istorice religioase - juridice și din mărturiile cuprinse în acestea, rezultă că principalele instituții de asistență socială de unde ne tragem învățătura raportată la purtarea de grijă a aproapelui sunt:

1. Chiar din epoca Sfinților Apostoli sunt prezentate Ghirocomiile, un fel de așezăminte de asistență socială, create de Biserica creștină, ce au fost ridicate pentru a oferi ajutor și sprijin văduvelor lipsite de condiții minime de viațuire. Acestea ajutau cumva la anumite servicii în cadrul slujbelor bisericești sau se îngrijeau de copiii orfani și de tinerele fecioare.
2. După denumirea dată de marele ierarh, Sfântul Grigorie de Nazianz urmează Partenocomiile, care erau casele de adăpost pentru fecioare, organizate în strânsă legătură cu aziluri pentru văduve. Acestea au apărut prima dată în Biserica veche și au fost administrate și conduse de ierarhi, episcopi și ceilalți clerici din subordinea lor. Cu vremea au început să dispară deoarece s-au înființat adăposturile din mănăstirile de călugărițe. Se urmărea să se asigure puritatea acestora, majoritatea tinerelor proveneau din familii sărace, fără ocrotire sau erau fete orfane.

³³ Pr. Liviu STAN, „Instituțiile de asistență socială în Biserica veche”, în: Ortodoxia, anul IX, nr. 1/1957, p. 99.

Acestea erau sprijinite și conduse de administratori bine aleși, care erau puși direct de episcopi să facă aceasta.

3. Casele de oaspeți pentru primirea străinilor, după orfelinat, Xenodohiile s-au numărat printre cele mai răspândite și mai importante dintre așezămintele de asistență socială ale Bisericii. Înființate direct de Biserică și conduse tot de ea, xenodohiile asigurau găzduirea și hrană minimă trecătorilor și călătorilor aflați cu treburi printr-o cetate sau alta. Împăratul care a sporit foarte mult numărul xenodohiilor, a fost Justinian și pe lângă acestea creând unele speciale și pentru femei.³⁴

4. Ptohiile sau Ptohotrofile, azilurile pentru săraci, răspundeau obligației evanghelice de a ajuta și îngriji pe săraci. Din averea Bisericii, cel mai potrivit mod de a-i ajuta era hrănirea lor la comun, dar și impunerea îngrijirii săracilor înainte de toate.

5. Nosocomiile, spitalele organizate în case destinate adăpostirii și îngrijirii bolnavilor au apărut, mai ales după anul 313. Din secolul al IV - lea avem mărturii importante despre existența și dezvoltarea acestora. Despre existența nosocomiilor cele mai multe mărturii se întâlnesc în toată epoca bizantină și postbizantină, până aproape de zilele noastre.

6. Gherontocomiile, azilurile de bătrâni, au luat ființă alături de celelalte așezăminte amintite mai înainte, pentru a oferi adăpost și îngrijire bătrânilor abandonți și expuși morții prin foamete și boli. După numirea lor aceste aziluri sunt contemporane cu toate celelalte instituții de asistență socială ale Bisericii, atât ca început cât și ca durată.³⁵

Provenite din necesitatea alinării suferințelor sociale ale lumii vechi, scoțând la lumină utilitatea lor de netăgăduit, sprijinind întreaga acțiune misionară și înnoitoare de lume pe care a desfășurat-o Biserica primară din dragostea creștină, cele denumite mai sus reprezintă cea mai de preț oglindire a slujirii aproapelui, îndeplinind un rol religios și social.

Opera de asistență socială în creștinism s-a bucurat de întregul sprijin al statului și de cel al credincioșilor, care s-au implicat activ pentru împlinirea cuvântului Scripturii de a ajuta aproapele.

³⁴ Pr. L. STAN, *Instituțiile de asistență socială în Biserica veche*, p. 99.

³⁵ Pr. L. STAN, *Instituțiile de asistență socială în Biserica veche*, p. 101.